

מבט על, גיליון 260, 26 במאי 2011

נאומו הנשיא אובמה וראש הממשלה נתניהו – ההיבט הפלסטיני

שלמה ברום

לאחר שטופחו ציפיות לקראת סדרת הנאומים של אובמה ונתניהו, התברר כי ההר הוליד עכבר – מבחינת הפלסטינים. לא ניתן להם קצה חוט שיניע אותם לבחון מחדש את האסטרטגיה שלהם לקראת ספטמבר 2011. בראייתם, היה בנאומים אלו שילוב של הליכה מאוד קמצינית לכיוונם עם מנה גדושה של תרופות מרות.

נאומיו של הנשיא אובמה נתנו לפלסטינים שלושה דברים עיקריים. **האחד** – קביעת העיקרון שהגבול בין ישראל והמדינה הפלסטינית יתבסס על גבולות 1967 עם חילופי שטחים. קביעה זו אינה מספיק טובה מבחינתם, משום שלא נאמר כי חילופי השטחים יהיו שווים, כלומר ששטחה של המדינה הפלסטינית יהיה שווה לגודל השטחים שנכבשו ב-1967. אובמה לא חזר על כך למרות שעיקרון זה הוצע כבר בעבר על ידי מזכירת המדינה, קלינטון. הדבר **השני** – הצעה לסדר על פיו יידונו הנושאים בין ישראל והפלסטינים. לפי הצעה זו גבולות הביטחון יידונו בתחילתו של המשא ומתן ורק לאחר מכן יידונו שאר הנושאים. הצעה זו מנוגדת לעמדתה של ממשלת ישראל, שלפיה תחילה צריכים הפלסטינים להכיר בישראל כמדינה יהודית, ורק לאחר מכן יתמקד הדיון בנושאי הביטחון, ואז אפשר יהיה לדון בכל הנושאים האחרים. גם הפלסטינים אינם נלהבים ביחסם לגישה הזאת, משום שהם חוששים שהיא מגלמת בתוכה נכונות לתהליך מדורג של יישום הסכמים חלקיים לפני הגעה להסכם הקבע, אולם יש בה גם יתרונות מבחינתם. היא תיאלץ את נתניהו לחשוף את הקלפים הטריטוריאליים שלו בשלב מוקדם ולשרטט את הקווים על מפה, דברים שהוא נרתע במתכוון מלעשותם. אפשר גם להניח שאם המשא ומתן על הגבולות והביטחון יעלה יפה הוא יאפשר להתגבר על מכשול עיקרי, קרי, המשך הבנייה בהתנחלויות, משום ששרטוט הגבולות יבהיר היכן אפשר להמשיך לבנות והיכן לא. מסיבה זו הם היו בסופו של דבר מוכנים לקבל את הגישה הזאת. והשלישי – אובמה קיבל את הגישה שערעור היציבות במזרח התיכון בעקבות "האביב הערבי" אינו סיבה להשהיה נוספת של התהליך המדיני, אלא תמריץ למאמץ גדול יותר להתקדם בו.

מצד שני הנאומים של אובמה כללו נקודות רבות שבהן הוא אימץ את עמדות ישראל למורת רוחם של הפלסטינים. ראשית – בסוגיה הנוגעת לצורך בהכרה במדינה יהודית; שנית – הוא השתמש במונח גבולות בטוחים ומוכרים והבהיר את העניין שוב כאשר בנאומו באיפא"ק אמר שחילופי השטחים יתבססו על שיקולים דמוגרפיים ושיקולי ביטחון. שלישית – מעבר להימנעותו מלהזכיר שמדובר בחילופי שטחים שהיו שווים בגודלם, הוא נמנע מלדבר על ירושלים כבירה של שתי המדינות. לבסוף, הוא גם תקף את הסכם האיחוד עם חמאס והצביע עליו כמכשול לקיום המשא ומתן. בהיבט הרחב יותר הוא גם החליט לא לקבל את המלצתם של גורמים בממשל, ביניהם ככל הנראה גם מזכירת המדינה, ונמנע מלהציג תבנית מפורטת יותר של הסכם הקבע שיבטא את תפישתה של ארצות הברית. הפלסטינים היו מעוניינים שהוא יעשה זאת משום שעמדתה של ארצות הברית ברוב התחומים קרובה יותר לעמדתם מאשר לעמדת ממשלת נתניהו. למרות המאזן המעורב כפי שתואר כאן הפלסטינים נקטו במדיניות זהירה בתגובתם לנאומו אובמה. נראה היה כי הם העדיפו להשאיר את הבמה למחלוקות הבסיסיות בין אובמה ונתניהו ובכך לגרום לחידוד המחלוקות ונמנעו מיצירת תפישת לפיה שני הצדדים שווים בהסתייגויותיהם מנקודות מרכזיות בנאומיו של אובמה. הדבר התבטא בכך שאישים ברשות הפלסטינית לא הזדרזו להגיב. נשיא הרשות, עבאס, העדיף לא להתבטא כלל; אישים מדרג נמוך יותר הביעו בעיקר אכזבה מהסתייגותו של אובמה מהסכם האיחוד. בצד השבחים לנשיא אובמה הם ביקשו ליצור לחץ על נתניהו תוך ניצול ציטוטים מנאום אובמה, בסגנון של "אם נתניהו יקבל נקודות אלו" אפשר יהיה לחדש את המשא ומתן. חמאס תקף כמובן בצורה חריפה את דברי אובמה.

נאומיו של ראש הממשלה נתניהו התקבלו על-ידי הפלסטינים בעיונות רבה, שהתבטאה בהתקפות חריפות, אשר שיקפו את חוסר האמון המוחלט שלהם בו. זה התבטא גם בסירובם לקבל את הנקודות בנאומו של נתניהו לקונגרס, שבהן לשיטתו הוא הלך לקראתם. בעיקר מדובר בהצהרתו שהתווית הגבול בין שני הצדדים תשאיר התנחלויות מהצד הפלסטיני של הגבול, רמז לצורך בפינויים, או השארתם תחת שלטון פלסטיני; אמירתו שישראל תהיה נדיבה באשר לגודל השטח של המדינה הפלסטינית; והרמז שיתכנו סידורים יצירתיים בירושלים למרות שישראל תעמוד על כך שזו תישאר מאוחדת. מבחינת הפלסטינים אין בכך ולא כלום מכמה סבות. ראשית, כאשר נתניהו הצהיר על קבלתו את עקרון שתי המדינות ממילא המשמעות היא, שלא כל ההתנחלויות יוכלו להסתפח לישראל בהסכם משום שרבות מהן נמצאות בלב השטח המיושב בפלסטינים. שנית, מההסכמה לעקרון שתי המדינות משתמע גם ממילא שחלק גדול מהגדה יהיה בשליטת הפלסטינים ויש לפלסטינים חוסר אמון בפרשנותו של נתניהו את המונח 'נדיבות' על בסיס ניסיונם במשא ומתן עמו. שלישית, בשל הדגש שנתניהו שם על הנוכחות של ישראל בבקעת הירדן, נושא לו הם מאוד רגישים, ורביעית, בכל מקרה יש בעמדות אלו – בראייתם – נסיגה רבתי מהנקודה אליה הם הגיעו במשא ומתן עם ממשלת אולמרט.

בעקבות הקיפאון במשא ומתן, אמצו הפלסטינים את האסטרטגיה של פנייה לקהילה הבינלאומית, כדי שזו תכיר במדינה הפלסטינית באמצעות העברת החלטה בנושא זה באו"ם, בספטמבר 2011, וזאת משום שכל הדרכים האחרות נחסמו בפניהם. ההנהגה הפלסטינית מודעת לסיכונים הטמונים באסטרטגיה הזאת אשר עשויה להפוך למשחק, שבו שני הצדדים מפסידים. רוב הסיכויים הם שלאחר השיא של העברת ההחלטה באו"ם לא יחול שום שינוי בשטח וישראל לא תשנה את עמדותיה. מצב זה יעמיד את ההנהגה הפלסטינית בפני שוקת שבורה שכן הצבור הפלסטיני ישאל, ובצדק, במה הואילא האסטרטגיה הזאת? ההנהגה הפלסטינית הייתה מוכנה לוותר על האסטרטגיה הזאת אם יספקו לה סולם ראוי, דהיינו, יציגו בפניה חלופות טובות יותר. נאומי אובמה ונתניהו לא סיפקו להם את הסולם מה שיגביר את נחישותם באשר לצורך לדבוק באסטרטגיה של ספטמבר 2011.

המשמעות המרכזית הנוספת היא שנוכח המצב הזה אין להם ברירה אלא להתכנס יותר פנימה ולדאוג למצב הפוליטי הפנימי שלהם. את זה הם יכולים לעשות על-ידי דבקות בהסכם הפיוס עם החמאס ואיחוד השורות עם העולם הערבי, כאמצעים שימנעו מהסערה בעולם הערבי לגלוש לכיוונם. ואכן, בהתבטאויות סביב הנאומים הדגישו אנשי הרשות את דבקותם בהסכם הפיוס והצורך להידבר עם העולם הערבי על הנאומים והשלכותיהם. נאומי אובמה ונתניהו רק הגדילו את הסיכוי שפתח וחמאס יצליחו ליישם את הסכם הפיוס ביניהם.